

ВЛИЯНИЕ НА ТРУДОВАТА ЗАЕТОСТ ВЪРХУ РАВНИЩЕТО НА РАЖДАЕМОСТ В БЪЛГАРИЯ

Проф. д-р Николай Стоенчев, mai4@abv.bg

**Департамент Демография, Институт за изследване на населението и човека
Българска академия на науките**

Резюме: В настоящата статия са представени резултатите от изследване на факторната обусловеност на раждаемостта в България по области от равнището на трудова заетост и безработица. Обобщен е международен опит в такъв вид изследвания. Резултатите за България показват наличието на положителна корелационна зависимост между трудовата заетост и равнището на раждаемост, която е умерено силна и по-добре изявена за мъжете. Равнището на безработица влияе отрицателно върху равнището на раждаемост. Силата на връзка е умерена и е по-добре изразена при мъжете. Изхождайки от предишни изследвания, доказали съществени различия във влиянието на селскостопанския и неселскостопанския труд върху равнището на раждаемост, сме изчислили коефициент на специализация на територията по отношение на отрасъл „Селско, горско и рибно стопанство“. Коефициентът на корелация между коефициента на специализация на територията и равнището на раждаемост по области е умерено висок и положителен, което доказва наличието на съществена връзка. Резултатите потвърждават тезата за положителна връзка на трудовата заетост с раждаемостта.

Ключови думи: трудова заетост, безработица, специализация на територията, раждаемост, коефициент на корелация

JEL: J11, J21

INFLUENCE OF EMPLOYMENT ON THE BIRTH RATE IN BULGARIA

Prof. Nikolay Stoenchev, PhD, mai4@abv.bg

**Department of Demography, Institute for Population and Human Studies
Bulgarian Academy of Sciences**

Abstract: The present article presents the results of a study of the factor determination of the birth rate in Bulgaria by areas of the level of employment and unemployment. International experience in this type of research is summarized. The results for Bulgaria show the presence of a positive correlation between employment and the birth rate, which is moderately strong and more pronounced for men. The unemployment rate has a negative effect on the birth rate. The strength of the relationship is moderate and is more pronounced in men. Based on previous studies, which proved significant differences in the influence of agricultural and non-agricultural labor on the birth rate, we have calculated a specialization coefficient of the territory in relation to the Agriculture, Forestry and Fisheries sector. The correlation coefficient between the specialization coefficient of the territory and the birth rate by district is moderately high and positive, which proves the existence of a significant relationship. The results confirm the thesis of a positive relationship between employment and birth rate.

Key words: employment, unemployment, territorial specialization, birth rate, correlation coefficient

JEL: J11, J21

ВЛИЯНИЕ НА ТРУДОВАТА ЗАЕТОСТ ВЪРХУ РАВНИЩЕТО НА РАЖДАЕМОСТ В БЪЛГАРИЯ

Проф. д-р Николай Стоенчев, mai4@abv.bg
Департамент Демография, Институт за изследване на населението и
човека
Българска академия на науките

Въведение

Правото на труд на всички граждани на страната е гарантирано в чл. 48 от Конституцията на Р. България. (Конституция на Р. България) В параграф трети се казва, че „Всеки гражданин свободно избира своята професия и място на работа.“ Това право на свободен избор обаче невинаги може да бъде използвано поради ниско или неподходящо образователно равнище, недостиг на работни места, несъответствия в разположението на работните места и на работната сила в регионален аспект. Оказва се, че някои териториални области се нуждаят от реструктуриране на икономиката съобразно съвременните и бъдещите потребности на пазарите. Това става бавно поради недостиг на средства за инвестиции или поради недостатъчна предприемаческа активност. По този начин големи групи от хора остават без препитание или упражняват професии и дейности, които са нискоефективни и не отговарят на техните знания и опит. Обезлюдяват се населени пунктове поради липса на препитание или поради незадоволителното състояние или липсата на основна комунална или транспортна инфраструктура. Оставайки без сигурни и достатъчни източници на доходи, населението мигрира или живее на границите на физическото оцеляване, което няма как да не се отрази на неговото репродуктивно поведение. Стига се дотам, че някои представители на ромската общност раждат деца само за да получат някакви средства за оцеляване под формата на семейни помощи и детски добавки. Тези факти навеждат на мисълта, че между трудовата заетост и раждаемостта би следвало да има съществена връзка. Колко силна е тя и каква е посоката ѝ би било полезно да се изследва, защото трудовата заетост намалява времето за грижи към семейството и децата, но пък по-високите доходи осигуряват по-добри материални условия и дават възможност населението да реализира своите мечти, в това число и да реализира своите репродуктивни нагласи.

Очакваната полезност е във възможността на базата на получените резултати да се аргументира и прецизира социалната политика на национално и на регионално ниво, за да се съчетаят интересите на държавата, на регионите и на населението по отношение на мерките за стимулиране на раждаемостта.

Обект на изследване е равнището на раждаемост.

Предмет на изследване е влиянието на трудовата заетост върху равнището на раждаемост.

Целта на настоящото изследване е да се проучи връзката между раждаемостта и трудовата заетост, в това число влиянието на териториалната специализация в някои икономически дейности върху равнището на раждаемост в България.

Основната теза е, че трудовата заетост влияе съществено върху равнището на раждаемост.

1. Преглед на някои постижения в изследването на този фактор

В свое изследване относно социално-икономическите фактори, обуславящи процеса на раждаемост в република България Нико Куков стига до извода, че трудовата заетост е един от основните фактори, благоприятстващи раждаемостта. Според него „Търсенето на решения на дълбоките демографски проблеми чрез целенасочена активна демографска политика е невъзможно без макроикономическа стабилност, устойчив икономически растеж, нарастване на икономическата активност и заетостта, ограничаване на безработицата, повишаване на доходите, подобряване на социалната и териториална инфраструктура и околната среда“. (Куков, 2020, стр. 276)

Една от задачите, формулирани по приоритет I в Актуализираната национална стратегия за демографско развитие на населението в Република България (2012 г. – 2030 г.) е „Съвместяване на родителството с трудово-професионалната реализация“. (АНСДРН, 2012) За нейното решаване са предвидени конкретни мерки.

В Националната стратегия по заетостта на Република България 2021 – 2030 г., за осигуряване на необходимата работна сила за пазара на труда в средносрочна перспектива наред с мерки като гъвкаво работно време, включване на хора в неравностойно положение, стимулиране на трудовата активност на хора в пенсионна възраст и др. се предвижда и „Осигуряване на равенство между половете на пазара на труда и създаване на условия за съчетаване на личния и професионалния живот“. (Стратегия по заетостта на Република България 2021 – 2030 г.) Предвиждат се мерки за стимулиране и насърчаване участието на жените на пазара на труда като се осигурят условия те да бъдат облекчени в изпълнението на семейни ангажименти като отглеждането на деца, дългосрочна грижа за възрастни хора и др. чрез подобряване на социалната инфраструктура (детски ясли, детски градини), използване на гъвкаво работно време, стимулиране на мъжете да поемат част от грижите за подрастващото поколение.

Заслужава да се обърне внимание и на обратната релация, т.е. на влиянието на раждаемостта върху предлагането на работна сила в бъдеще. Според становище на Европейския икономически и социален комитет относно „Семейство и демографско развитие“, публикувано в Официалния вестник на Европейския съюз в резултат от: „увеличаване на продължителността на живота; нисък среден брой деца на жена от населението (1,5 за ЕС27); намаляване на броя на ражданията през последните десетилетия и силен имиграционен поток по прогнозни данни през 2050 г. в Европейския съюз вероятно ще има двама души в трудоспособна възраст за всяко лице на или над 65 години. За сравнение днес отношението е четири лица в трудоспособна възраст за всяко лице на или над 65 години“. (Официален вестник на ЕС, 2007) В своя публикация Julia Behrman, Pilar Gonalons-Pons изрично подчертават, че корелационната връзка между заетост на жените и раждаемост може да бъде във всяка една от двете посоки или в двете посоки едновременно и допускат, че има съществени различия в тази връзка за страните с високи, средни и ниски доходи, тъй като размерът на доходите може да влияе върху възможността да се

използват контрацептиви като начин за семейно планиране. По този начин се обръща внимание и на репродуктивното здраве. (Behrman & Pons, 2020) В публикацията са цитирани и други автори, които са доказали че, въвеждането на хормонален контрол на раждаемостта е изиграло важна роля за разширяване на участието на жените в работната сила в Съединените щати. Обръща се внимание също и на ефекта на подражание, при който незаетите жени са увлечени от примера на тези, които имат успешна професионална кариера.

Обнадеждаващо е, че се споменава за наличието на държави, в които тази закономерност за намаляване на раждаемостта при нарастване на трудовата заетост и материалната сигурност е преодоляна чрез системни мерки за съчетаване на трудовите и семейните задължения. Констатира се, че корелационната връзка между заетостта на жените и раждаемостта е по-добре проучена в държави с високи доходи в сравнение с държави с ниски и средни доходи. Изводът е, че отрицателната корелация между равнището на раждаемост и заетостта на жените е по-силна в силно развитите индустриални общества, където работата се извършва извън дома в сравнение с прединдустриалните общества, където преобладава надомна работа. Забелязано е най-ясно изразено различие между раждаемостта при заетост на жените в селскостопански и в неселскостопански дейности.

Твърде впечатляващи са резултатите от мащабно проучване на семейните ценности и мотивацията за раждане и отглеждане на деца, представени от Laurie DeRose & Lyman Stone. Изследването е насочено към влиянието на трудовата заетост върху плодовитостта на жените във фертилна възраст, както в избрани елитарни общества с висок жизнен стандарт (Дания, Исландия, Норвегия, Нидерландия, Швеция и Финландия), така и в 90 държави от целия свят. Причината е същественият спад на раждаемостта в скандинавските страни след 2008 година въпреки високото материално благосъстояние и официалната подкрепа от страна на държавата. Оказва се, че мотивацията за труд след постигане на висок жизнен стандарт прераства в желание за полезна и престижна работа и професионалната реализация като основната жизнена цел измества раждането и отглеждането на деца като главен ангажимент на жените и мъжете. (DeRose & Stone, 2021)

Въпросът доколко е егоистично да не се раждат и отглеждат деца от двойки с нормални репродуктивни възможности все повече се пренася в сферата на психологията като се твърди, че „За да създадем деца, ние имаме необходимост от едно вътрешно чувство, стремеж, копнеж“, и „Ако преди един век човекът е бил зависим от групата и групата от него, то в съвременния свят хората са индивидуализирани и в много по-малка степен взаимнообвързани по социални признаци. Сега много хора не чувстват задължение към обществото да раждат деца - това е тяхно лично решение“. (Величкова, 2022)

За главата на Римокатолическата църква обаче отказът на някои хора от раждане и отглеждане на деца е форма на егоизъм. Той счита, че „отричане на бащинството и майчинството ни омаловажава, отнема ни нашата човечност“ (Vesti, 2022).

Интерес представляват изводите от изследвания на австралийски учени, че срочната и случайната трудова заетост влияят съществено върху плодовитостта като се визира съществуващата несигурност, която води до отлагане на първите раждания. (Wooden at all, 2021) Установено е, че в условията на австралийската икономика, където срочните трудови договори са доста разпространени,

срочната заетост оказва по-силно негативно влияние върху плодовитостта в сравнение със случайната и този ефект е по-силен при мъжете. Изводите от една страна изглеждат логични, защото мъжете обичайно осигуряват икономическата стабилност на брачните двойки, а от друга, както споменават авторите са неочаквани и се обясняват с така наречената „постоянна случайна заетост“, която понякога продължава твърде дълго. В България срочна заетост съществува в случаи, когато служители в частния сектор или в публичната администрация биват назначени на срочен договор с изпитателен срок, при наемането на сезонни работници или при наемането на пенсионери. Случайната заетост като че ли все още остава в „сивия сектор“, включваща най-вече строително-ремонтни дейности и работа в селското стопанство, с които някои хора осигуряват препитанието на семейството си през целия си трудов живот.

В свое изследване за раждаемостта в САЩ и ролята на работната заплата на жените Christian Siegel установява, че нарастването на работната заплата на жените води до преразпределяне на домашните задължения в семейството. Технологичните нововъведения също водят до намаляване на домакинския труд и това оказва стабилизиращо въздействие върху раждаемостта, въпреки, че заетостта на жените нараства. Авторът е използвал данни, селектирани така че да се елиминира високата раждаемост на емигрантите, което прави изследването още по-надеждно от гледна точка на изясняване механизма на действие на изследваните процеси. (Siegel, 2012)

В свое изследване за Норвегия, което обхваща период от 21 години, Kristensen & Lappegår разкриват наличие на връзка между индивидуалната безработица и безработицата на общинско ниво с равнището на раждаемост, но изрично подчертават, че не може със сигурност да се твърди, че тази връзка е причинно-следствена. Авторите разкриват, че връзката е отрицателна за целия изследван период, що се касае за индивидуалната безработица, но не и за първите раждания при жените, и с времето силата ѝ се променя различно според пола на индивида, възрастта и комбинацията между индивидуална и общинска безработица, тъй като в Норвегия в общините има създадени условия за различен статус на пазара на труда. (Kristensen & Lappegår, 2022) По принцип безработицата се свързва с липсата на сигурност и влияе негативно върху раждаемостта, но при раждането на първо дете за жените връзката на безработицата с раждаемостта за част от периода е положителна, като този феномен се обяснява с избора на жените да използват времето, докато са безработни, за да родят и отгледат дете. В случая има значение размерът и продължителността на обезщетението за безработица, което може да се получава до две години и състоянието на пазара на труда, а не само временният трудов статус на индивида. Има значение и фактът дали и двамата партньори са безработни или само единият. Въпреки наличието до голяма степен на равенство между заплащането при двата пола, все още на мъжете се гледа като на основен икономически стълб за семейството и безработицата при мъжете се отразява по-силно върху решенията за раждане на дете, отколкото на тази при жените. Както за майките, така и за бащите връзката между индивидуалната безработица и раждаемостта намалява с времето като нейното влияние е по-силно от влиянието на съвкупната безработица. При семейните двойки връзката е по-слаба поради възможността за взаимопомощ при безработица.

В свое изследване за Дания относно причинно-следствената връзка между равнището на безработица и раждаемостта Andersen и Ozcan стигат до извода,

че: “Безработицата има отрицателен причинно-следствен ефект върху общия брой зачевания. Когато се разглежда времето на първите раждания, се наблюдава положителен причинно-следствен ефект, който се отнася само за жените. В края на краищата, в контекста на Дания, всеки отрицателен ефект на безработицата върху доходите може да е бил облекчен от намалените разходи за отглеждане на деца поради силната социална подкрепа от държавата за семейства с деца, която включва безплатни висококачествени грижи за деца“. (Andersen & Ozcan, 2013)

В България научните изследвания не поставят под съмнение наличието на обратна връзка между трудовата заетост и доходите по отношение на раждаемостта. Според резултатите от представително изследване за 2017 г., проведено от ИИНЧ при БАН, една от основните причини поради която респондентите се затрудняват да вземат решение да имат дете или следващо дете са финансовите ограничения (близо 59,6 % от анкетираните лица). Като конкретна причина 25,6% от анкетираните посочват: “работата ми е несигурна“, а 21,7 % посочват: „кариерата и професионалното ми развитие ще изостават“. (Моралийска – Николова, 2019)

2. Използвани методи и информация за тяхното прилагане

За да се изследва силата и посоката на връзката между равнището на раждаемост, представено с помощта на брутния коефициент на раждаемост, и показателите за трудовата заетост и безработицата на населението е използвана вградената функция Pearson за коефициент на единична корелация в програмния продукт Excel. Аналитичната форма на коефициента има следния вид :

$$r = \frac{\sum (x - \bar{x})(y - \bar{y})}{\sqrt{\sum (x - \bar{x})^2 \sum (y - \bar{y})^2}} \quad (1)$$

Където:

Y - емпирични стойности на резултативната величина;

\bar{Y} - средна аритметична от емпиричните стойности на резултативната величина;

X - емпирични стойности на величината фактор.

\bar{X} - средна аритметична от емпиричните стойности на величината фактор

За целите на анализа е използван и **коефициентът на териториална специализация по икономически дейности** известен още като коефициент на локализация.

Той има следния вид: (Стефанова, 2022, стр.94)

$$K_L = \frac{R_i}{\sum_n R_i} : \frac{N_i}{\sum_n N_i} \quad (2)$$

Където:

R_i – брой заети лица в i -тата дейност в територията;

$\sum_n R_i$ – общ брой заети лица във всички дейности на териториалната единица;

N_i – брой заети лица в i -тата дейност на националното стопанство;

$\sum_n N_i$ – общ брой заети лица във всички дейности на националното стопанство;

$i = 1 \div n$ – икономически дейности.

Минималната стойност на коефициента е нула, а максималната не е ограничена, като по големината се съди за степента на развитост на отрасъла в региона.

При този вариант на формулата се предполага, че в регионален аспект няма съществени различия в използваните техника и технологии и броя на персонала реално отразява мащабите на осъществяваната дейност. В противен случай може да се използва реализираният оборот или създадената добавена стойност вместо броя на персонала.

Използвани са още:

Брутният коефициент на раждаемост. Стойността на коефициента е набавена от сайта на НСИ. Коефициентът има следния аналитичен вид (Гатева, 2012, стр.39):

$$n = \frac{N}{\bar{S}} 1000 \quad (3)$$

Където:

N - брой на живородените деца през периода (годината);

\bar{S} - средния брой на населението през същия период.

Коефициент на безработица¹ – представлява относителен дял на безработните лица от икономически активното население (работната сила).

Коефициент на заетост² – представлява относителен дял на броя на заетите лица от общото население (в съответната група)

За основната част от показателите, използвани в анализа са набавени изчерпателни данни по области от официалната статистическа отчетност, публикувана в сайта на НСИ. Стойностите на коефициента на териториална специализация по области за отрасъл „Селско, горско и рибно стопанство“ са изчислени от автора.

За извършване на изчислителните процедури са използвани възможностите на табличния процесор Excel.

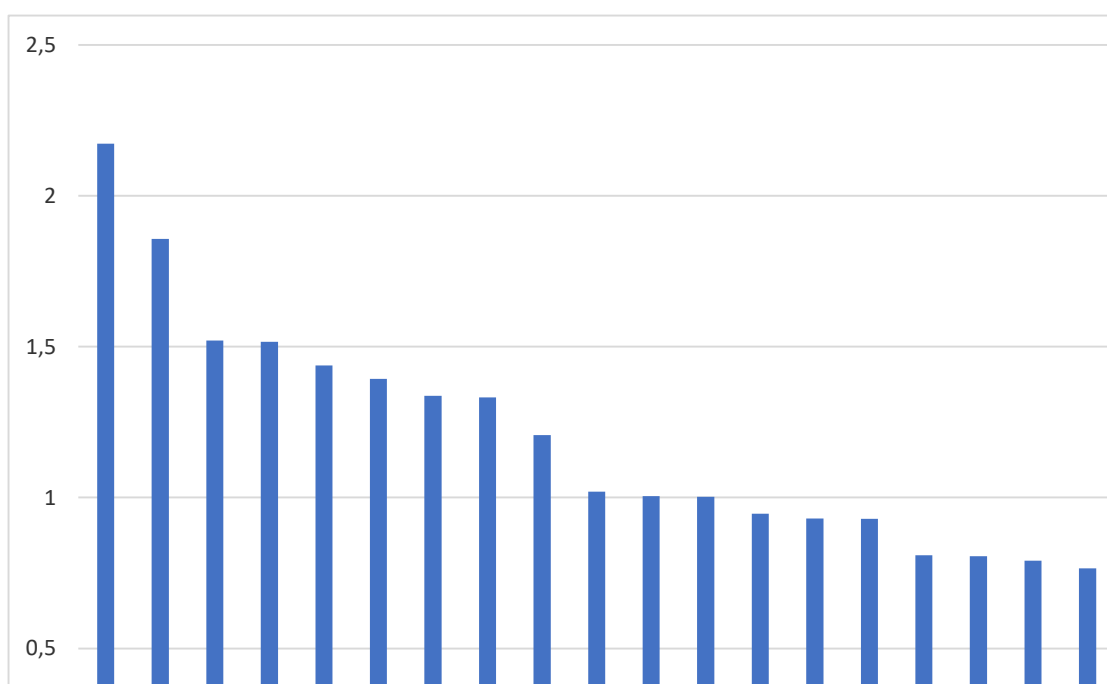
3. Резултати от проведените изследвания

¹ https://www.nsi.bg/sites/default/files/files/metadata/LFS_Methodology.pdf

² https://www.nsi.bg/sites/default/files/files/metadata/LFS_Methodology.pdf

Изследвана е посоката и силата на връзката на най-често прилаганите в международната практика показатели за заетост и безработица и на коефициента на териториална специализация с равнището на раждаемост. Показателите за степента на специализация на територията са изчислени по отношение на отрасъл „Селско, горско и рибно стопанство“. Има се предвид, че именно този отрасъл предлага най-добра възможност за съчетаване на трудова активност и отглеждането на деца.

Резултатите от изчисляване на показателите за специализация на територията по отношение на отрасъл „Селско, горско и рибно стопанство“, получени от автора са представени графично в ранжиран вид на фигура 1, емпиричните данни за величините – фактор и за величината резултат са представени в таблици 1 и 2, а резултатите от изчисляване на коефициентите на корелация са представени в таблица 3.

Фигура 1. Коефициент на специализация на територията по отрасъл „Селско, горско и рибно стопанство“

Източник: Собствени изчисления на автора на базата на данни от Националния статистически институт

Таблица 1

Емпирични стойности на част от величините, използвани при анализа в ролята на фактор

Области	Средногодишен коеф. на безработица за 2020 г. ³	Средногодишен коеф. на заетост на населението на 15-64 г. за 2020 г. ⁴	Коеф. на заетост 15-64 г. мъже, 2020г. ⁵	Коеф. на заетост 15-64 г. жени, 2020г. ⁶	Коеф. на безработица, 15-64, мъже за 2020г. ⁷	Коеф. на безработица, 15-64, жени за 2020г. ⁸
Благоевград	7,3	71,5	74,2	68,8	7,8	6,7
Бургас	4,9	64,6	70,6	58,6	5,5	4,3
Варна	2,2	70,2	76,2	64,2	2	2,4
Велико Търново	2,5	75,9	77,8	74	2,1	3
Видин	19,3	55,7	58,7	52,5	19,9	18,7
Враца	10,3	57,1	60	53,9	12,4	7,6
Габрово	7	67,7	69,1	66,2	10	3,4
Добрич	9,6	63,2	70,1	56	10,8	8,1
Кърджали	1,4	61,9	67,5	56,2	1,6	1,3
Кюстендил	4,6	66	64,3	67,9	6,1	3,1
Ловеч	4,8	64,1	69	58,9	4,6	5
Монтана	24,1	52,1	56,9	47,1	26,8	20,2
Пазарджик	5,1	67,4	74	60,6	4,2	6,3
Перник	8,3	69,8	69,6	70	8,9	7,6
Плевен	11,3	61,6	64,4	58,6	12,2	10,3
Пловдив	3	68,7	72,7	64,8	3,1	2,8
Разград	10,6	60,8	66,7	54,7	10,8	10,3
Русе	2,6	71,4	74,7	67,8	2,7	2,5
Силистра	15,6	54,1	61,3	46,7	15,5	15,7
Сливен	6,9	65	70,1	59,8	7	6,9
Смолян	11,9	65,2	66,2	64,2	12,4	11,2
София	0,9	78,8	84,8	72,3	0,5	1,3
София (столица)	2,8	74,4	77,8	71,1	3	2,7
Стара Загора	2,2	73,3	75,1	71,4	2,4	1,9
Търговище	10,9	56,5	65,3	47,2	9,4	13
Хасково	0,3	67,4	71,2	63,4	0,2	0,5
Шумен	11,3	66,5	72,3	60,6	10,7	12,1
Ямбол	7,5	63,2	77,7	59,4	7,9	6,9

³https://view.officeapps.live.com/op/view.aspx?src=https%3A%2F%2Fwww.regionalprofiles.bg%2Fvar%2Fdocs%2FData-Tables%2F2022%2FE2_2022.xlsx&wdOrigin=BROWSELINK

⁴https://view.officeapps.live.com/op/view.aspx?src=https%3A%2F%2Fwww.regionalprofiles.bg%2Fvar%2Fdocs%2FData-Tables%2F2022%2FE2_2022.xlsx&wdOrigin=BROWSELINK

⁵ https://infostat.nsi.bg/infostat/pages/reports/result.jsf?x_2=921

⁶ https://infostat.nsi.bg/infostat/pages/reports/result.jsf?x_2=921

⁷ https://infostat.nsi.bg/infostat/pages/reports/query.jsf?x_2=920

⁸ https://infostat.nsi.bg/infostat/pages/reports/query.jsf?x_2=920

Таблица 2 Емпирични данни за коефициента на специализация, използван при анализа в ролята на фактор и за коефициента на раждаемост, използван в ролята на резултативна величина

Области	Коеф. на раждаемост за 2021 г. ⁹	Коеф. на специализация на територията за отрасъл селско рибно и горско стопанство за 2020 г. ¹⁰	Области	Коеф. на раждаемост 2021 г.	Коеф. на специализация на територията за отрасъл селско рибно и горско стопанство за 2020 г.
Благоевград	8,7	0,766	Плевен	7,7	1,393
Бургас	8,3	1,516	Пловдив	9,3	2,173
Варна	8,9	1,337	Разград	7,4	1,003
Велико Търново	7,6	1,438	Русе	7,3	1,207
Видин	6,6	0,391	Силистра	7,4	0,946
Враца	8	0,791	Сливен	11,9	0,808
Габрово	5,8	0,250	Смолян	5,8	0,355
Добрич	6,8	1,857	София	9	0,929
Кърджали	6,4	0,316	София (столица)	10	0,757
Кюстендил	6,6	0,271	Стара Загора	8,8	1,520
Ловеч	8	0,561	Търговище	7,4	0,805
Монтана	7,7	0,644	Хасково	7,6	1,019
Пазарджик	8,3	1,331	Шумен	7,2	1,005
Перник	7,2	0,252	Ямбол	9,2	0,930

Таблица 3

Сила и посока на връзката между brutния коефициент на раждаемост и показателите за трудова заетост, безработицата и специализацията на територията за отрасъл „Селското, горското и рибното стопанство“

Величини фактори	Коефициенти на корелация на величините фактори с brutния коефициент на раждаемост
Средногодишен коефициент на заетост на населението на 15-64 г. в%	0,299

⁹ <https://www.nsi.bg>

¹⁰ Показателите са изчислени от автора въз основа на данни от https://infostat.nsi.bg/infostat/pages/reports/result.jsf?x_2=382

Средногодишен коефициент на безработица	-0,294
Коефициент на заетост 15-64 г. мъже	0,450
Коефициент на заетост 15-64 г. жени	0,189
Коефициенти на безработица 15-64 г., мъже	-0,320
Коефициенти на безработица 15-64 г., жени	-0,252
Коефициент на специализация на територията за отрасъл селско, горско и рибно стопанство	0,354

Източник: Собствени изчисления на автора

Специализацията на областите в България по отношение на отрасъл „Селско, горско и рибно стопанство“, както и останалите показатели със статут на фактори по отношение на раждаемостта са за 2020 година, а използваната информация за коефициента на раждаемост е за 2021 година, тъй като се отчита забавеното действие на факторите породено от дългия биологичен период от вземането на решение за зачеване до раждането на децата.

Резултатите относно специализацията са типични за България. В тях намира израз степента на урбанизация, а също и ефектът от мерките за устойчиво развитие на селскостопанските райони. Факт е, че производството на екологично чисти храни в региони с традиции в това отношение набира скорост поради повишеното търсене от страна на оформящата се средна класа, която потребява все по-качествени и полезни за здравето хранителни стоки. По тази причина имиджът на фермерството и стремежът за живот в чиста околна среда стават все по-актуални и би следвало да привличат все повече млади хора в детородна възраст да останат да живеят в селата. Върху този вид специализация влияние оказват коефициентът на лесистост на територията (Правилник за прилагане на закона за горите, 2011), надморската височина и наличието на плодородни почви. Получената стойност за коефициента на корелация между коефициента на раждаемост и показателя за териториална специализация по отношение на отрасъл „Селско, горско и рибно стопанство“ е умерена и положителна.

Коефициентите на корелация показват умерено силна положителна връзка между трудовата заетост и раждаемостта. Безработицата демотивира населението в трудоспособна възраст да създава поколение и този ефект е посилен при мъжете, които все още се считат за основен стълб за гарантиране на материалната сигурност в семейството. Тези факти навеждат на мисълта, че социалната система все още не е в състояние да гарантира сигурност и спокойствие за раждане и отглеждане на деца. Наред с това, наличието на множество културни потребности освен физическото оцеляване ще продължава да поддържа трудовите доходи като един от доминиращите фактори за хармонични отношения в семействата и да влияе върху вземането на решение за раждане и отглеждане на деца. Наличието на не твърде високи коефициенти на корелация в настоящото изследване произтича от сложността и разнопосочното действие на множество фактори, влияещи върху раждаемостта. Явно е, че безработицата е възпиращ фактор по отношение на раждаемостта, но нейното снижаване е свързано с необходимост от подобряване на

образователното равнище, а това от своя страна води до отлагане на ражданията.

4. Заключение

Получените резултати недвусмислено показват същественото значение, което населението на възраст от 15 до 64 години отдава на трудовата заетост, когато взема решения касаящи раждаемостта. Този възрастов сегмент не съвпада с детеродната възраст при жените, но разликата във възрастта в полза на мъжете при формирането на семейства и силните родови връзки и традиции за взаимопомощ в България при отглеждането на децата променят формалните критерии и мотивират за осигуряване на подходяща трудова заетост за всички слоеве от населението, за да може да се очаква стабилизиране на естественото възпроизводство и да се осигури подходяща среда за развитие на потенциала на младото поколение във всички териториални общности в страната. Специализацията на територията по отношение на отрасъл „Селско, горско и рибно стопанство“ влияе умерено положително върху равнището на раждаемост. Това подчертава полезността на всяко усилие за подпомагане на отглеждането на деца в селските и планинските райони, където е застъпен този отрасъл.

Използвани източници

1. АНСДРН. (2012). Актуализирана националната стратегия за демографско развитие на населението в Република България (2012г-2030г.), стр. 101. Available at: <https://www.strategy.bg/StrategicDocuments/View.aspx?lang=bg-BG&Id=778>
2. Величкова, М. (2022). Егоистично ли е да не искаме деца? Available at: <https://www.vesti.bg/bulgaria/ama-kak-taka-ne-iskash-deca-ta-ti-si-egoist-6136732>
3. Гатева, Недка, Икономическа статистика, София, Изд. Парадигма, 2012г.стр.39.
4. Конституция на Р. България. Обн. ДВ бр. 56 от 13 юли 1991, посл. изм. ДВ бр. 100 от 18 декември 2015 г. Available at: <https://www.justice.government.bg/home/normdoc/521957377>
5. Куков, Н. (2020). Социално икономически фактори, обуславящи процеса на раждаемостта в Република България. Институт за научни изследвания и обучение на докторанти УниБИТ, гр. София, докторска програма "Национална сигурност", Research at Burgas Free University, Юридически сборник, Available at: <http://research.bfu.bg:8080/jspui/handle/123456789/1023>
6. Моралийска – Николова, С. (2019). Ниската раждаемост в България и отложените раждания, сп. „Население“, том 37, кн.1 , стр.63-83. Национален статистически институт, www.nsi.bg
7. Официален вестник на Европейския съюз, 13.17.2007г., стр.69. Становището е прието на 434-ата пленарна сесия, проведена на 14 и 15 март 2007 г. (заседание на 14 март 2007 г.), на Европейският икономически и социален комитет. Available at: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/PDF/?uri=CELEX:52007AE0423&from=BG>
8. Правилник за прилагане на закона за горите. Приет с ПМС № 80 от 06.04.1998 г. посл. ДВ. бр.7 от 21 Януари 2011г.

9. Стратегия по заетостта на Република България 2021 – 2030 г. (2022). Приета от Министерския съвет с Решение № 515 от 15 юли 2021 г. и изменена с Решение на Министерския съвет № 368 от 2 юни 2022 г., стр. 45-46, Available at: <https://www.mlsp.government.bg/uploads/26/zaetost/employment-strategy-2021-2030-2022.pdf>
10. Стефанова, Е. (2022). Влияние на локацията върху икономическата ефективност на мебелните предприятия в България, София, изд. Интел Ентранс, стр.94.
11. Andersen, S., Ozcan, B. (2013), The Effects of Unemployment on Fertility. Available at: https://www.ed.lu.se/media/ed/seminar_papers/draft_november_131107.pdf
12. Behrman, J., & Gonalons-Pons, P. (2020) Women’s employment and fertility in a global perspective (1960–2015). Demographic Research. Volume 43, article 25, pp 707-744. Available at: <https://www.demographic-research.org/volumes/vol43/25/43-25.pdf>
13. Kristensen, A., Lappegår, T. (2022), Unemployment and fertility: The relationship between individual and aggregated unemployment and fertility during 1994–2014 in Norway, Demographic research volume 46, article 35, pages 1037-1064 Available at: <https://www.demographic-research.org/Volumes/Vol46/35/>
14. Siegel, C. (2012). Female Employment and Fertility – The Effects of Rising Female Wages, CEP Discussion Paper No 1156, ISSN 2042-2695 Available at: <https://cep.lse.ac.uk/pubs/download/dp1156.pdf>
15. Laurie DeRose, Lyman Stone. (2021). More Work, Fewer Babies: What Does Workism Have to Do with Falling Fertility? Institute for family studies, Social Trends Institute, New York&Barcelona. Available at: <https://ifstudies.org/ifs-admin/resources/reports/ifs-workismreport-final-031721.pdf>
16. Vesti.bg. (2022) Папа Франциск нападна двойките, които избират да имат домашни любимци вместо деца. Available at: <https://www.vesti.bg/sviat/papata-egoizym-kucheta-i-kotki-zaemat-miastoto-na-decata-6136062>
17. Wooden, M., et all. (2021) The Differential Impacts of Contingent Employment on Fertility: Evidence from Australia, MELBOURNE INSTITUTE, Applied Economic & Social Research, Melbourne Institute Working Paper No. 24/21, Available at: https://melbourneinstitute.unimelb.edu.au/_data/assets/pdf_file/0009/3950649/wp2021n24.pdf
18. https://view.officeapps.live.com/op/view.aspx?src=https%3A%2F%2Fwww.region.alprofiles.bg%2Fvar%2Fdocs%2FData-Tables%2F2022%2FE2_2022.xlsx&wdOrigin=BROWSELINK
19. https://infostat.nsi.bg/infostat/pages/reports/result.jsf?x_2=921
20. https://infostat.nsi.bg/infostat/pages/reports/query.jsf?x_2=920

